

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آناتومی، شاخه‌ای از علوم زیستی است که به بررسی ساختمان بدن جانداران می‌پردازد. آناتومی از نظر لغوی از دو بخش Ana به معنی "برداشتن" و Tomy به معنی "برش" تشکیل شده و به معنی برش برداشتن است. در اصطلاح آناتومی به معنی کالبدشناسی است و می‌توان از کلمه تشریح هم به عنوان یک معادل دیگر آناتومی نام برد. موضوع علم آناتومی مطالعه ساختمان بدن موجودات زنده و ارتباط ساختمانی آنها با همدیگر است.

✳ علم آناتومی که یکی از پایه‌های مهم علم پزشکی است سه رسالت بر عهده دارد:

۱- فراگیری نام علمی اعضای بدن، اندام‌های بدن هر یک شناسنامه‌ای دارند و به همان نام در فرهنگ‌های پزشکی ثبت شده است بطوریکه با اضافه کردن پیشوندها و پسوندها و ترکیبات دیگر قریب به چندین ده هزار اسم و علامت بیماری از آنها مشتق می‌گردد.

۲- آموزش جغرافیای بدن که جایگاه و مجاورت اجزاء را می‌آموزد

۳- کاربرد علم آناتومی

به دانشجویان پزشکی در دوره دکترای پزشکی عمومی ۱۲ واحد درسی آناتومی در طی چهار ترم تدریس می‌شود. همراه دروس نظری واحد تشریح عملی برای دانشجویان ارائه می‌گردد. تدریس درس آناتومی همراه با عکس و فیلم، استفاده از مولاژ و نهایتاً در آخر استفاده از جسد انسان است.

اجساد از طریق پزشکی قانونی یا وصیت رسمی و قانونی افراد، پس از انجام فرائض دینی در اختیار گروه تشریح دانشگاه‌های علوم پزشکی قرار می‌گیرد. بعد از تحویل کالبد، جهت ضد عفونی و جلوگیری از فساد، عملیات «فیکساسیون» یا تثبیت جسد صورت می‌گیرد. در این مرحله از طریق شریان رانی، محلولی حاوی فرمالین، الکل، اسید فنیک، گلیسرین و آب، توسط پمپ به عروق کالبد تزریق می‌شود و سپس به حوضچه‌های فیکس منتقل شده تا هیچ‌گونه میکروارگانیزم و عفونتی وارد نشود و پس از حداقل شش ماه ماندگاری در حوضچه فیکس، به سالن‌های تشریح منتقل می‌شود تا توسط متخصصان علوم تشریحی با روش‌های علمی برای دانشجویان تشریح گردد. نهایتاً پس از تشریح و استفاده دانشجویان، جسد به خاک سپرده می‌شود.

درس آناتومی از مهم‌ترین درس‌های علوم پایه پزشکی است که علیرغم حجم زیاد آن درسی شیرین و کاربردی است بطوری که در تمام دوره پزشکی مورد استفاده قرار می‌گیرد. یک دانشجو نمی‌تواند بدون فهم آناتومی، یک پزشک خوب شود. معاینه بیمار، مستلزم تسلط کامل به آناتومی است و گرنه نمی‌توان تشخیص درستی انجام داد. در این راستا تشریح یک جسد، که کمک به آموزش صحیح و کاربردی آناتومی می‌کند می‌تواند جان خیلی از انسان‌های دیگر را نجات دهد. بعلاوه تشریح جسد و شناخت کالبد انسان فرد را به خداشناسی نیز می‌رساند.

با این وجود کمبود جسد در دانشگاه‌های علوم پزشکی سال‌هاست مورد بحث و اعتراض مدرسان آناتومی و دانشجویان پزشکی است. کمبود جسد دلایل مختلفی دارد. در دانشگاه‌های مطرح دنیا، دانشجویان خودشان تشریح جسد انجام می‌دهند. اما به دلیل کمبودها در کشورمان، دانشجویان معمولاً جسد تشریح شده را می‌بینند. در مورد دلایل کمبود جسد در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران می‌توان به دلایل فرهنگی و مذهبی اشاره نمود با این وجود، افراد بسیاری منجمله اساتید، دانشمندان و معلمین بوده‌اند که، اهمیت موضوع را درک کرده‌اند و به اهدای جسد خود به دانشگاه‌های علوم پزشکی اقدام نموده‌اند.

تشریح عملی بدن و اندام میت مسلمان از دیدگاه شرع مقدس اسلام با احکام ویژه‌ای همراه است. تشریح جسد مسلمان از لحاظ حکم اولیه جایز نیست و اگر کسی مرده مسلمان را تشریح کند معصیت کرده و اگر سر یا اعضای بدنش را جدا نماید، دیه بر او واجب می‌شود. در عدم جواز تشریح جسد مسلمان تفاوتی بین مسلمان شیعه و سنی وجود ندارد.

✳️ تشریح بدن میت مسلمان برای مقاصد پزشکی با چند شرط جایز است:

۱- مقصود یاد گرفتن و تکمیل اطلاعات طبّی برای نجات جان مسلمان باشد و حیات مسلمان متوقف به تشریح باشد، و بدون تشریح این مقصود حاصل نشود.

۲- امکان دسترسی به مرده غیر مسلمان نباشد.

۳- به مقدار ضرورت و احتیاج قناعت شود، و اضافه بر آن جایز نیست. با چنین شرایطی تشریح جایز است.

امیدورایم علما و دانشمندان ما در جهت تبیین اهدای جسد از ابعاد فرهنگی، شرعی، قانونی و فرایندی عنایت ویژه‌ای مبذول دارند تا مثل اهدای عضو که روزی مشکلات جدی و عدیده‌ای داشت ولی امروزه به‌عنوان کاری خدایسندانه و فداکارانه و دارای فرایند قانونی و اجرایی جا افتاده است اهدای جسد نیز محقق گردد و مشکلات کمبود جسد جهت آموزش به دانشجویان پزشکی مرتع شود.

دکتر علیرضا ابراهیم زاده بیدکان

مدیر گروه علوم تشریحی و بیولوژی سلولی